

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIA ARTEI

Str. M.Kogălniceanu nr.12-14

Clădirea nouă

RO – 400084 - Cluj-Napoca

☎ - 0040-264-591125

📠 - 0040-264-594470

E-mail:

arheologie.istart@academia-cj.ro

PROGRAME ȘI PROIECTE DE CERCETARE PENTRU ANUL 2017 ȘI PERSPECTIVĂ

Programul I: *Contribuții la Istoria Transilvaniei*

Coordonator: dr. Coriolan H. Opreanu

Stadiul cunoștințelor:

*[Datorită necesității de a raporta precizările din text la proiectele concrete, acestea apar sub abrevierea **Pr.**, urmată de numărul proiectului, așa cum acesta apare înregistrat în lista care le enumără]*

- a) Persistă încă lacune serioase în cunoașterea evoluției locuirii, cu toate formele sale de manifestare, indiferent de perioadă. Intervine nu numai sărăcia datelor pozitive, ci și necesitatea unor analize racordate premiselor teoretice și metodologice actualizate. Din punct de vedere geografic, în sensul acestei necesități, proiectele de cercetare ale Institutului, indiferent de perioada istorică, vizează întreaga Transilvanie, teritoriul vestic/nord-vestic al României și Banatul.
- b) Tocmai în legătură cu această situație, a rămas nerezolvată o întreagă serie de aspecte în legătură cu evoluția internă, cronologia și legăturile unor culturi arheologice preistorice, dar și în raport cu perioadele ulterioare (**Pr. 1-9**).
- c) Este necesară, pe măsura posibilului, mai ales pe calea unor colaborări interdisciplinare (în interiorul și exteriorul țării), aplicarea unor metode ale științelor exacte în vederea datărilor mai precise (dendro-cronologie, radiocarbon), dar și pentru soluționarea altor chestiuni (deziderat în raport cu totalitatea proiectelor).

- d) În consens cu metodologiile actuale, dar și cu importanța mizelor asumate pe această cale, este de semnalat lipsa abordărilor din perspectiva aspectelor de *arheologie socială și economică* (**Pr. 1, 3, 4, 5, 7, 9**).
- e) Cu atât mai mult este important pentru Transilvania și regiunile învecinate studiul relațiilor complexe dintre autohtonii daci și populația celtică stabilită aici încă din sec. IV a.Chr.; și pe această cale s-a ajuns la constituirea modelului civilizației dacice clasice (**Pr. 9**). Din perspectiva acestei problematici, teritoriul Depresiunii Maramureș (la sud și nord de Tisa) a rămas complet descoperit. Proiectul nr. 9 propune reluarea discuției în cazul acestui spațiu, pe baza cercetărilor arheologice din ultimele decenii, întreprinse la nord de Tisa, în Ucraina (**Pr. 9**). Este necesară o abordare teoretică și metodologică actualizată, prin intermediul căreia să fie posibile nu doar analize cantitative sau o cronologie mai precisă, ci și determinări ale identităților comunitare, economice, sociale și culturale, mai ales pe calea studierii riturilor și ritualurilor funerare (**Pr. 9**). Cele mai importante contribuții în discutarea acestei problematici aparțin anilor '60-'70. Între timp, volumul informațiilor a sporit semnificativ, atât ca urmare a cercetărilor din România, dar și din exterior. De aceea, reluarea analizelor, apoi a comparațiilor cu fenomenele de acest fel, înregistrate în alte spații, se impune (**Pr. 9**).
- f) Problema romanizării, adică a integrării Daciei în civilizația Imperiului Roman a fost până acum abordată în istoriografia românească în mod superficial, explicațiile bazându-se pe considerente pur teoretice. Situațiile similare, din cazul altor provincii, dovedesc deosebiri dar și asemănările în raport cu realitățile istorice ale Daciei, așa cum le cunoaștem pe baza documentației epigrafice și arheologice. Un rol decisiv în structurarea și evoluția provinciei Dacia l-a avut *limes*-ul nordic al acesteia. Se impune reexaminarea problematicei, în consens cu demersurile în curs ale mediului de specialitate european. Este necesară o reexaminare a chestiunii, prin verificarea datelor deja cunoscute, dar mai ales prin noi cercetări de teren, nedistructive (prospecțiuni posibile cu ajutorul tehnologiilor moderne) (**Pr. 4, 5**).
- g) Identificarea cauzelor generale și specifice de formare a depozitelor monetare în tip de pace și de război în Europa romană, de la momentul expansiunii romane în Europa Centrală și de Sud-Est până la prima tetrarhie, practic, între două reforme monetare majore: Augustus și Diocletianus. Situația specifică a teritoriului Daciei, în această privință (**Pr. 5**).
- h) Este insuficient cunoscut mediul cultural specific diverselor populații migratoare de pe teritoriul Daciei (sec. V–X/XI), situație ce împiedică determinarea mai precisă a specificului civilizației populației autohtone, așa cum poate fi reflectat în vestigiile arheologice. Posibilități de determinare,

dinspre arheologie și vestigii, a fenomenelor de asimilare și diferențieri etnice (**Pr. 6, 7**).

- i) Există puține demersuri teoretice orientate spre o temă decisivă a cercetării: posibilitățile și limitele atribuirilor etnice pe baza vestigiilor arheologice (**Pr. 2, 6, 7, 9**).
- j) Insuficientă atenție acordată dezbaterii temelor: relații între populația autohtonă și migratori; evoluții etno-demografice în lumina surselor arheologice și lingvistice (prin comparația celor două categorii de surse) (**Pr. 2, 6, 7**).
- k) Pentru epoca migrațiilor și medievală timpurie lipsesc determinări cronologice mai precise, argumentate (**Pr. 6, 7**).

Obiective generale:

- a) Cercetarea unor probleme ori secvențe cronologice mai puțin cunoscute din preistoria, istoria veche, a epocii migrațiilor și medievală, cu referire la Transilvania și regiunile învecinate, dar și la întreg teritoriul României (totalitatea proiectelor).
- b) Recuperarea rezultatelor unor cercetări arheologice de teren mai vechi, incomplet publicate sau încă inedite (**Pr. 1, 4, 6-9**).
- c) Publicarea monografică a rezultatelor unor cercetări arheologice de anvergură, recente (săpăturile preventive de pe Autostrada Transilvania) (**Pr. 2, 3**).
- d) Crearea unor baze de date pentru zone sau microzone a căror evoluție în vechime este cunoscută în mai mică măsură (**Pr. 1, 3, 4-7, 9**).
- e) Raportarea teoretică și metodologică a întregului demers științific la standardele mediului de specialitate internațional. Amplificarea contactelor cu mediul de specialitate internațional, elaborarea unor programe și proiecte de cercetare comune (totalitatea proiectelor).
- f) Accent asupra studierii relațiilor multiple dintre antichitatea târzie și epoca migrațiilor, prin comparație cu situația din restul zonelor europene. În general, comparația evoluțiilor locale cu cele din teritoriile învecinate sau mai îndepărtate (**Pr. 4-7**).
- g) Reformularea unei sinteze asupra evoluției Transilvaniei, teritoriilor vestice și nord-vestice ale României pe parcursul mileniului I p.Chr. (totalitatea proiectelor).

Obiective particulare și obiective planificate pentru anul 2016:

1. Structuri și identități economice, sociale, fenomene culturale reconstituite pe cale arheologică:

- Fl. Gogâltan, *Bronzul timpuriu și mijlociu (cca. 2500-1500 BC) în estul Bazinului Carpatic* (planificare: 2016–2017) – proiectul nr. 1. Stadiu 2016→ Redactarea capitolului cel mai consistent, privind problemele de cronologie ale bronzului timpuriu și mijlociu din estul Bazinului Carpatic.

2. Asimilări și diferențieri etno-culturale în spațiul transilvănean și pe teritoriul României (mileniul I. a.Chr. – I p.Chr.):

- A. Rustoiu, *Celții din Transilvania – cronologia și dinamica socială și etnică reflectată în analiza așezărilor și complexelor funerare din aria intra-carpatică* (planificare: 2015–2022) – proiect nr. 9. Stadiu 2016→ A fost continuată documentarea pentru atingerea obiectivelor prevăzute pentru prima etapă, respectiv realizarea repertoriului cuprinzând siturile arheologice aparținând orizontului celtic din Transilvania; interpretarea analitică a categoriilor de materiale: ceramica, obiecte de metal etc.; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.

- I. Stanciu, *O necropolă de la periferia nord-estică a lumii gepide (Vlaha, jud. Cluj)* (planificare: 2015–2017) – proiect nr. 7. Stadiu 2016→ Analiza topografiei interne a cimitirului. Analiza unor categorii de artefacte: ceramica, armele și piese de harnașament, catarama. Analize antropologice parțiale (Claudia Radu, ICI BNS, UBB Cluj-Napoca). Documentare bibliografică în continuare.

3. Frontiera nordică a Daciei romane în contextul limes-ului roman din Europa. Interacțiuni între lumea romană și Barbaricum:

- C. Opreanu, S. Cociș, Vl. A. Lăzărescu, *Corpus Limitis Imperii Romani. Prospectarea și catalogarea structurilor frontierei Daciei romane* (planificare: 2013–2022) – proiect nr. 4. Etapa 2013–2016: *Limes-ul Daciei Superior*. Stadiu 2016→ prospectii geofizice in orasul roman Porolissum și în castrul de la Tihău (jud. Sălaj).

4. Tezaurile monetare în lumea romană imperială între viața cotidiană și evoluțiile politico-militare. Specificul situației din Dacia (sec. I – începutul sec. IV p.Chr.):

- Cr. Găzdac, *Tezaurile monetare între evenimente istorice majore, tragedii individuale și viață cotidiană în Europa romană de la Augustus la Dioclețian (27 a.Chr. – 305 p.Chr.)* (planificare: 2013–2018) – proiect nr. 5. Stadiu 2016→ a fost continuată documentarea pentru atingerea obiectivelor prevăzute pentru prima etapă, respectiv realizarea repertoriului cuprinzând siturile arheologice aparținând orizontului celtic din Transilvania; interpretarea analitică a categoriilor de materiale: ceramica, obiecte de metal etc.; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.

5. Transilvania, vestul și nord-vestul României pe durata epocii medievale timpurii – imagine revizuită din perspectiva arheologiei:

- C. Cosma, *Descoperiri funerare din Transilvania secolelor VII–IX d. H. Studiul cimitirelor de inhumație* (planificare: 2017–2022) – proiectul nr. 6.

Rezultatele scontate (2017):

Ca urmare a obiectivelor generale propuse și a celor formulate pentru anul 2017:

- Proiecte care urmează a fi finalizate:
  - Fl. Gogâltan, *Bronzul timpuriu și mijlociu (cca. 2500-1500 BC) în estul Bazinului Carpatic* (proiectul nr. 1).
  - I. Stanciu, *O necropolă de la periferia nord-estică a lumii gepide (Vlaha, jud. Cluj)* (proiectul nr. 7).
- Parcurgerea etapelor planificate, la nivelul fiecărui proiect (a se vedea: *obiective particulare și obiective planificate pentru 2017*).

Modul de valorificare:

- a) Publicarea unor volume, studii, articole și recenzii, cu precădere în revistele de specialitate ale Academiei Române și în publicații de specialitate din străinătate.
- b) Prezentarea rezultatelor obținute prin intermediul manifestărilor științifice interne sau externe, conferințe adresate mediului de specialitate sau publicului larg.

Proiecte de cercetare (PROGRAMUL I)

PROIECTUL NR. 1: Florin Gogâltan, *Bronzul timpuriu și mijlociu (cca. 2500-1500 BC) în estul Bazinului Carpatic*

COORDONATOR: cerc. șt. II dr. Fl. Gogâltan

OBIECTIVE:

- Sinteză asupra cronologiei și caracteristicilor fiecărui stil ceramic specific bronzului timpuriu și mijlociu (cca. 2500–1500 BC) din vestul și centrul României.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTIINȚELOR:

- La ora actuală există mai multe lucrări în care s-au abordat diverse aspecte ale bronzului timpuriu și mijlociu din Banat, Crișana, Maramureș sau Transilvania. Lipsește însă o sinteză care să prezinte stadiul actual al cercetărilor.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Este propusă o primă sinteză care să cuprindă informația esențială privind realitățile arheologice din vestul și centrul României între mijlocul mileniului al III-lea BC și mijlocul mileniului al II-lea BC. Problematika debutului metalurgiei bronzului, a așa numitului fenomen al indoeropenizării, a apariției și dezvoltării tell-urilor epocii bronzului etc. sunt subiecte de interes care reprezintă subiectul a

numeroase proiecte de cercetare la nivel european. Prin acest proiect doresc să mă înscriu și eu în această nouă tendință în cercetarea internațională a epocii bronzului.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Într-o formă preliminară rezultatele vor fi prezentate în cadrul unor sesiuni științifice de comunicări. Ulterior va fi publicată o lucrare monografică.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

- 2016–2017

COLECTIV DE CERCETARE:

Florin Gogâltan

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: –

PROIECTUL NR. 3: Adrian Ursuțiu, *Contribuții la cunoașterea bronzului târziu în valea Mureșului mijlociu. Situl V Orosia, com. Cuci, jud. Mureș*

COORDONATOR: cerc. șt. III dr. A. Ursuțiu

OBIECTIVE:

- Prelucrarea primară a materialului arheologic rezultat (inventariere primară, desenare, introducerea în baza de date, transpunerea în format digital.
- Analiza comparată a ceramicii, atât pe complexe de la fiecare sit conform criteriilor bazei de date, precum și între siturile cercetate.
- Analize compoziționale și de izotopi pe piesele de bronz din compoziția depozitului.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- În cursul campaniei de cercetare arheologică preventivă a tronsonului de autostradă Chețani-Iernut (iunie-septembrie 2016) au fost investigate cinci situri arheologice aparținând mai multor orizonturi culturale cronologice din care descoperirile din Situl V (circa 180 complexe arheologice), au adus la lumină și un excepțional depozit de bronzuri descoperit *in situ*.

REZULTATE SCOTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Anvergura cercetării preventive desfășurate în proiectul de cercetare preventivă din valea Mureșului mijlociu oferă o imagine de ansamblu asupra secvenței târzii a epocii bronzului din arealul menționat.
- Prin prelucrarea și interpretarea materialului ceramic recoltat, a depozitului de bronzuri, dar mai ales a relaționării acestora poate fi definită dinamica comunităților, relațiile acestora în contextul bronzului final din spațiul bazinului carpatic.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Valorificarea rezultatelor va fi făcută prin introducerea în circuitul științific a rezultatelor cercetării.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

- 2017 – 2018

- 2017: prelucrarea primară a materialului și a complexelor arheologice (restaurare, inventariere primară, desenare, introducerea în baza de date).

- 2018: analiza, interpretarea și finalizarea studiului.

COLECTIV DE CERCETARE:

Florin Gogâltan

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: –

PROIECTUL NR. 4: Coriolan Opreanu/Sorin Cociș/Vlad A. Lăzărescu, *Corpus Limitis Imperii Romani. Prospectarea și catalogarea structurilor frontierei Daciei romane.*

COORDONATOR: dr. C. Opreanu

OBIECTIVE:

- Întocmirea unei liste a siturilor.

- Identificarea prin mijloace non-distructive a clădirilor interne și a întinderii locuirii din vecinătatea castrelor, crearea unei baze de date corelată cu alte țări pentru organizarea materialului

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- În majoritatea castrelor s-au făcut cercetări arheologice, dar rezultatele științifice se limitează, de cele mai multe ori, la dimensiunile castrelor și elementele fortificației. Mult mai puțin cunoscută este structura internă a acestora, elementele avansate ale frontierei (turnuri de semnalizare, burguri, valuri, șanțuri, ziduri continui de blocare a unor zone de trecere), precum și așezările civile din preajma castrelor.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Pe baza rezultatelor acumulate în timp se va ajunge la o bază de date comună internațională, accesibilă tuturor cercetătorilor, iar frontierele Daciei romane vor fi mai bine cunoscute. În acest fel va putea fi pregătită documentația necesară nominalizării frontierelor Daciei pe lista monumentelor UNESCO, alături de sectoarele de frontieră romane deja incluse (Anglia, Germania, Ungaria, Austria și Slovacia).

- *Corpus Limitis Imperii Romani* a fost adoptat de Uniunea Academică Internațională ca cel de-al 79 program internațional de cercetare aflat sub egida sa. Academia Română, ca membru fondator al UAI, are un mare interes în a participa la acest prestigios program.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- O serie monografică structurată în acord cu partenerii internaționali, articole în reviste aflate în fluxul principal internațional de informație științifică, congrese și simpozioane naționale și internaționale.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR: 2013-2022

- Etapa I 2013-2016 – *Limes-ul Daciei Superior*

- Etapa II 2017-2019 – *Limes-ul Daciei Porolissensis*

- Etapa III 2020-2022-*Limes-ul Daciei Inferior*

COLECTIV DE CERCETARE:

- Dr. Sorin Cociș (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca), Vlad A. Lăzărescu (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca), Dr. F. Fodorean (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca), Dr. Al. Popa (Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf Gheorghe), Dr. Dan Ștefan (Vector SRL Bcucurești), Monica Gui (doctorand Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca).

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- În țară: Muzeul Banatului Montan, Reșița (acord de cooperare); Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, Bistrița (acord de cooperare); Muzeul Județean Mureș, Tg. Mureș (acord de cooperare); Muzeul Carpaților Răsăriteni (acord de cooperare); Muzeul Județean Argeș, Pitești (acord de cooperare); Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea (acord de cooperare); Muzeul Județean Brașov, Brașov (acord de cooperare). În străinătate: Academia Ungară de Științe-Filiala Pecs și Universitatea din Pecs (Prof. Zsolt Visy); Universitatea din Viena, Austria (Prof. A. Schwartz); Universitatea din Zagreb, Croația (Prof. Mirjana Sanader)

PROIECTUL NR. 5: Cr. Găzdac, *Tezaurile monetare între evenimente istorice majore, tragedii individuale și viață cotidiană în Europa romană de la Augustus la Dioclețian (27 a.Chr. – 305 p.Chr.)*

COORDONATOR: cerc. șt. II dr. Cr. Găzdac

OBIECTIVE:

- Identificarea cauzelor generale și specifice de formare a depozitelor monetare în tip de pace și de război în Europa romană, de la momentul expansiunii romane în Europa Centrală și de Sud-Est până la prima tetrarhie, practic, între două reforme monetare majore: Augustus și Diocletianus.
- Stabilirea zonelor și perioadelor de insecuritate majoră pe baza distribuției tezaurelor pe anumite perioade și în anumite momente.
- Evaluarea limitelor până la care este posibilă identificarea legăturilor între evenimente istorice violente menționate în sursele literare (autori antici, epigrafie) și distribuția tezaurelor.
- Identificarea la nivel micro- și macro-regional a prototipurilor de tezaur (structură, compoziție etc.) pe baza destinației/funcționalității.

Obiective operaționale:

- Delimitarea tezaurelor/depozitelor monetare pe baza scopului original de formare, apoi din punctul de vedere al structurii, compoziției și contextului de descoperire/arheologic: bani de buzunar, depuneri votive, economii.
- Stabilirea orizonturilor de tezaure pe baza ultimelor monede, iar unde este posibil, cu ajutorul contextului arheologic.
- Cartarea tezaurelor monetare pe segmente cronologice în vederea stabilirii modelelor de ascundere a tezaurelor pe anumite zone și momente.

- Identificarea în sursele literare antice a evenimentelor istorice violente care au avut loc în anumite zone și momente.
- Determinarea (după caz) a conexiunii directe spațiu și timp cu anumite evenimente violente și creșterea numărului de tezaure în zonele de insecuritate.
- Identificarea monedelor contrafăcute (subaerate, turnate etc.) din tezaure pentru a observa dacă el erau remarcate ori erau considerate originale.
- Determinarea prototipurilor de tezaure pe baza nominalelor și a modificărilor datorate schimbărilor cauzate de devalorizarea monetară de-a lungul secolelor.
- Stabilirea – unde va fi posibil – a direcțiilor de desfășurare a invaziilor/raidurilor prin cartarea tezaurelor din Europa romană.
- Elaborarea unui corpus online al tuturor tezaurelor din Europa romană selectate pe criteriile menționate mai sus, care să fie o sursă deschisă cercetătorilor împreună cu un web site, unde va fi posibilă urmărirea evoluția distribuției tezaurelor monetare pe diverse zone și segmente cronologice.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- Datorită stadiului de publicare a tezaurelor monetare pentru aria de cercetare, acest proiect poate fi finalizat cu rezultate extrem de importante pentru cercetători. Studiile fundamentale ale lui M. Crawford (*Coin hoards and the pattern of violence in the late Republic*, Papers of the British School at Rome 37, 1969, 76–81) și R. Duncan-Jones (*Money and government in the Roman Empire*, Cambridge 1994, p. 77-105) în legătură cu acest subiect, au susținut diferite demersuri, dar sunt limitate datorită segmentelor cronologice mai restrânse care au fost abordate.
- Există acum serii de corpora de tezaure pentru aproape întreaga arie de cercetare, precum și publicații separate ale tezaurelor. Publicarea sistematică a tezaurelor a început cu secolul XX (e.g. G. Seure, *Trésors de monnaies Antiques en Bulgarie*, 1923) și a continuat cu publicarea numeroaselor corpora, cum ar fi ‘*Coin Hoards*’, Mirnik, *Coin hoards in Yugoslavia* (1981), A. Robertson, *An inventory of Romano-British Coin Hoards* (2000). Este de menționat seria ‘*CoinHoards*’ care adună tezaurele din diverse țări. Din 1985 o secțiune destinată tezaurelor a fost inclusă în volumele din ”*The Numismatic Chronicle*”. Pentru provinciile renane și danubiene există seria impresionantă de ”*Fundmünzen der römischen Zeit*” (Germania, Austria, Ungaria, Italia și Slovenia) care oferă o excelentă evidență a materialului de studiat. Alte țări de la Dunărea de Jos, cum sunt România, Bulgaria, cele din fosta Iugoslavie au cunoscut în ultimele decade o explozie a publicațiilor de material numismatic. Tendința continuă și în prezent, fiind de menționat seria de monografii numismatice “*Coins from Roman Sites and collections of Roman Coins from Romania*”). Tezaurele de la Dunărea de Mijloc și de Jos au fost analizate parțial în cartea mea ”*Monetary circulation in*

Dacia and the other provinces from the Middle and Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106-337)", Cluj-Napoca, 2010.

- Din cauza bogatei evidențe, tezaurele monetare au fost lăsate fie la nivelul de liste de monede sau publicate individual, fie analizate strict numismatic, pe o anumită arie (e.g. R. Reece, *Numerical aspects of Roman coin hoards in Britain*, London, 1988, p. 86-101; P. Guest, *A comparative Study of coin hoards from the Western Roman Empire*, PhD thesis, manuscript, London, 1994), dar nici un demers nu a fost efectuat pentru a se identifica fenomene generale și specifice ale ascunderii sau depozitării tezaurelor la nivelul unei unități geografice extinse și pe o perioadă foarte îndelungată de timp. Mai mult, cercetătorii erau tentați să lege fiecare tezaur – indiferent dacă acesta conținea câteva ori sute/mii de piese – cu evenimente istorice violente majore (războaie, invazii, raiduri) și doar pe arii restrânse – cel mai mult pe o provincie a imperiului (e.g. M. Chițescu, *Tezaure ascunse pe vremea lui Antoninus Pius*, 1971, p. 401-410. R. Ardevan, *Zur Deutung des Münzhortes von Apahida (Dakien)*, 1997, p. 494-498; B. Gerov, *Die gotische Invasion in Moesien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde*, 1980, p. 93-112).

- Tehnologic, cu publicarea noilor corpora și cu noile metode de IT tezaurele vor fi aduse în cadrul acestui proiect la cele mai noi standarde de cercetare și introduse într-o mare bază de date interactivă, organizată pe mai multe criterii și cu acces online; tezaurele monetare vor fi cartate prin metode topografice și geo-referențiale avansate care vor permite crearea unor hărți cu modelele de distribuție a tezaurelor din Europa romană din secolul I p.Chr. până la sfârșitul secolului III p.Chr.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Proiectul va avea un impact puternic în mediul științific întrucât: a) delimitează depozitul monetar (bani de buzunar, depunere votivă, pierdere accidentală) de tezaure (cantități valoroase de bani ascunse în caz de insecuritate); b) va arăta coeficientul de insecuritate pe timp de război în diferite zone și segmente cronologice; c) se va putea explica descoperirea ansamblurilor monetare (tezaure și ansambluri monetare) datate în perioade considerate ca fiind lipsite de evenimente istorice majore; d) se va pune la dispoziția istoricilor, arheologilor și numismaților interesați de diverse perioade noua metodologie de interpretare a acumulării monetare.

- Va implementa două direcții de cercetare a tezaurelor monetare: a) restudierea vechilor descoperiri în lumina noilor descoperiri și metodologii; b) aplicarea acestei noi metodologii și a rezultatelor din acest proiect de cercetare direct asupra noilor descoperiri de acest tip.

- Clasificarea acumulărilor monetare pe diverse categorii va aduce o imagine nouă și precisă despre cum individul antic a privit în realitate moneda și nu prin mentalitatea omului contemporan.
- Rezultatele acestui proiect vor avea o largă paletă de aplicabilitate practică și teoretică pe orice arie geografică și segment cronologic. În această privință impactul va fi vizibil prin prezentarea rezultatelor în cadrul evenimentelor științifice, publicarea unei cărți și a 3 studii preliminare în periodice acreditate ERIH/ISI.
- Baza de date imensă a tezaurile monetare din Europa romană, care va fi accesibilă online atât cercetătorilor cât și publicului, va însemna un instrument extrem de util pentru demersurile viitoare în domeniul istoriei, numismaticii, arheologiei, economiei antice.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Carte în limba engleză, publicată la editură acreditată din țară sau străinătate: *Tezaurile monetare între evenimente istorice majore, tragedii individuale și viață cotidiană în Europa romană de la Augustus la Dioclețian (27 a.Chr.-305 p.Chr.)*. Structură provizorie: 1. Stadiul cercetărilor. 2. Ansamblul monetar – categorii. 3. Tezaurile din timp de pace: zone și perioade. 4. Tezaurile din timp de război: zone și perioade. 5. Concluzii. Abrevieri. Tabele. Hărți. Planșe. Indici
- Articole în limba engleză în periodice acreditat ERIH/ISI: 3 articole focalizate pe diferite regiuni care vor evidenția concentrarea tezaurilor pe anumite zone și momente; tezaure ascunse în caz de pericol versus tragedii locale.
- Bază de date online: ansamblurile monetare grupate pe regiuni, segmente cronologice, structură, compoziție, tip de ansamblu monetar etc.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR: 2013-2018

- Organizarea bazei de date (interfață, accesibilitate, filtre, rețea) conform cu criteriile menționate - 2 luni.
- Colectarea și introducerea informațiilor în baza de date; cartarea ansamblurilor monetare; înregistrarea informației istorice din sursele literare pe regiuni și provincii: a) Dunărea de Mijloc și de Jos (Dacia, Moesia, Pannonia, Thracia) – 4 luni; b) Europa Centrală (Noricum, Raetia, Italia, Germania) – 24 luni; c) Europa de Vest (Britannia, Gallia, Hispania) – 14 luni.
- Interpretarea rezultatelor prin determinarea zonelor de insecuritate din Europa romană (sec. I-III p.Chr.) în timp de pace și de război micro- și macro-zone: situri, provincie, regiuni – 6 luni.
- Vizibilitatea rezultatelor prin prezentarea lor în stadiu preliminar, la conferințe pentru a primi feedback - 1 lună (flexibil).
- Determinarea modelului virtual spațio-temporal cu evoluția zonelor de insecuritate în Europa romană pe durata sec. I-III p.Chr. – 3 luni.
- Pregătirea materialului pentru publicare – 6 luni.

COLECTIV DE CERCETARE:

- Prof.Dr. Christopher Howgego (Universitatea Oxford), Dr. David Wigg-Wolf (RGK), Dr. Klaus Vondrovec (KHM), Dr. Vitalie Bârcă (IAIAC), Dr. Liliana Suciu (UBB), Dr. Răzvan Mateescu (MNIT), Dr. Ernest Oberlander-Târnoveanu (MNIR)

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- Dr. L. Călian - Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca; Dr. Gică Băieștean – Muzeul Sarmizegetusa; Dr. Corneliu Gaiu - Muzeul Județean Bistrița; Mag. Franz Humer – Parcul Arheologic Carnuntum (Austria); Dr. Bernhard Woytek - Academia de Științe a Austriei; Prof. Fritz Mitthof, Dr. Franziska Beutler - Universitatea Viena (Austria); Prof. Ian Haynes – Universitatea Newcastle (Marea Britanie); Prof. Peter Guest - Universitatea Cardiff (Marea Britanie); Prof. Carmen Arnold-Biucchi - International Numismatic Council, Universitatea Harvard (SUA); Prof. Markus von Kaenel - Universitatea Frankfurt am Main (Germania) Dr. Torbagyi Melinda, Dr. Vida Istvan - Muzeul Național Maghiar Budapesta (Ungaria).

PROIECTUL NR. 6: Călin Cosma, *Descoperiri funerare din Transilvania secolelor VII–IX d.*

H. Studiul cimitirelor de inhumație

COORDONATOR: dr. C. Cosma

OBIECTIVE:

- Realizarea unui corpus al descoperirilor care să cuprindă, toate descoperirile de cimitire și morminte de inhumație descoperite în Transilvania din secolele VII–IX.
- Analize din mai multe puncte de vedere; aspecte referitoare la ritualul funerar prezent în cimitirele din Transilvania, în funcție de vârstă și sex.
- Elaborarea unor cataloage care să cuprindă artefactele care s-au constituit în inventar funerar al mormintelor din secolele VII–VIII de pe teritoriul Transilvaniei.
- Aspecte referitoare la interferențele etnice și culturale care se desprind din cercetarea vieții religioase a comunităților care au locuit în Transilvania în Evul Mediu timpuriu.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- În 1958 a fost publicată pentru ultima dată o listă cu descoperirile funerare din Transilvania databile în secolele VII–VIII. De atunci și până acum descoperirile funerare s-au înmulțit considerabil, de unde necesitatea de a fi catalogate sistematic. În conformitate cu noile tendințe din istoriografia europeană, atât vechile descoperiri cât și cele noi din Transilvania, necesită reanalizări în funcție de noile metode de cercetare abordate de către arheologii contemporani din Europa.

REZULTATE SCANTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Repertoriu exhaustiv al tuturor descoperirilor funerare de pe teritoriul Transilvaniei, care apoi să se constituie în instrument de lucru pentru realizarea unor studii referitoare la ritualurile funerare prezente în cimitirele transilvănene. Sunt propuse liste cu artefacte ce au fost descoperite în morminte, urmând a furniza date pentru tipologii de piese, care se îmbină cu datarea fiecărui tip de artefact și care vor sprijini abordarea fenomenului

complex al evoluțiilor politice, economice, religioase din Transilvania secolelor VII–IX, racordarea acesteia la situația surprinsă în zonele vecine spațiului propus spre cercetare.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Publicarea de articole, editarea unui volum tematic.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

- 2017–2019 Realizarea repertoriului descoperirilor; realizarea hărților cu descoperirile funerare; realizarea listelor cu inventarul funerar din cimitire; redesenarea pieselor aflate în depozitele muzeelor din Transilvania; realizarea tipologiei a datării artefactelor și implicit a cimitirelor din Transilvania din secolele VII–VIII.

- 2020-2022 Consultarea bibliografiei europene de specialitate axate pe domeniul propus spre cercetare, elaborare studii de specialitate, redactare finală și editare.

COLECTIV DE CERCETARE:

- Dr. Călin Cosma

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- Muzeele Județene de Istorie și Arheologie din Transilvania. Institutele Academiei din Austria, Ungaria, Slovacia, Cehia precum și cu alte Muzeu din Europa, cu specialiștii de la aceste instituții care se ocupă cu arheologia secolelor VII-X d. H.

PROIECTUL NR. 7: I. Stanciu, *O necropolă de la periferia nord-estică a lumii gepide (Vlaha, jud. Cluj)*

COORDONATOR: cerc. șt. II dr. I. Stanciu

OBIECTIVE:

- Prelucrarea sub formă monografică a rezultatelor unei cercetări arheologice preventive susținute în perioada 2004 – 2007, pe traseul Autostrăzii Transilvania (Vlaha, com. Săvădisla, jud. Cluj), finalizată prin investigarea integrală a sitului (308 morminte de înhumăție).

- Structura planificată a lucrării:

- 1 Introducere
  - 1.1 Condițiile naturale ale Depresiunii Hășdatelor și topografia localității Vlaha
    - 1.2 Cercetările arheologice din cimitirul de la Vlaha
- 2 Practici funerare și obiceiuri de port
  - 2.1 Imaginea de ansamblu a cimitirului
  - 2.2 Mormintele: formă, dimensiuni, orientare
  - 2.3 Practici funerare
  - 2.4 Portul feminin și masculin
  - 2.5 Jefuirea mormintelor
- 3 Inventarul și poziționarea sa cronologică
  - 3.1 Ceramica
  - 3.2 Piese de port și podoabe
  - 3.3 Obiecte de toaletă
  - 3.4 Unelte
- 3.3 Arme

- 3.4 Piese de harnașament ecvestru
- 3.5 Antichități romane
- 4 Analize chorologice și cronologice
  - 4.1 Structura interioară a cimitirului și evoluția sa în timp
  - 4.2 Fenomene demografice și sociale depistabile
  - 4.3 Datarea cimitirului și paralele în mediul Regatului Gepid
- 5 Locuirea din partea nord-vestică a bazinului transilvănean între perioada romană și începutul epocii medievale timpurii (sec. IV – începutul sec. VII)
  - 5.1 Continuitate și discontinuitate în locuirea din partea finală a epocii romane imperiale (sec. IV)
  - 5.2 Caracteristici ale habitatului pe durata epocii timpurii a migrațiilor (sec. IV târziu – partea finală a sec. V)
  - 5.3 Transilvania la periferia nord-estică a Regatului Gepid
- 6 Catalogul mormintelor
- 7 Analiza antropologică a scheletelor (Claudia Radu)
- 8 Ilustrație (figuri în text și planșe)
- 9 Bibliografie
- 10 Rezumat

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- Pentru perioada Regatului Gepid (sec. V târziu – primele două treimi ale sec. VI) reperele transilvănene decisive au rămas cimitirul și așezarea corespunzătoare de la Morești, jud. Mureș (Horedt 1979). Cimitirul de la Vlaha, integral cercetat, a devenit cel mai mare cimitir de acest fel printre cele cunoscute din Transilvania și întreaga Câmpie a Tisei.

REZULTATE SCONTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- În raport cu perioada și problematica sa, sunt încă necesare analize referitoare la: structuri economice și sociale specifice perioadei și regiunii; evoluții demografice pe durata sec. V târziu și în primele două treimi ale sec. VI; prezența unor gentes negermanice în „lumea gepidă”; poziția și rolul special al părții nord-vestice a Transilvaniei și al Transilvaniei în general în interiorul Regatului Gepid.

- Analiza propriu-zisă a cimitirului este însoțită de o reexaminare a tuturor datelor cunoscute până acum în legătură cu evoluția Transilvaniei post-romane, până la începutul epocii medievale timpurii.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Publicarea monografiei.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

- 2015: elaborarea catalogului; definitivarea părții de ilustrație; analize antropologice; documentare bibliografică parțială.

- 2016: Elaborarea capitolelor 2-3; definitivarea analizelor antropologice; documentare bibliografică.

- 2017: finalizarea tuturor capitolelor; redactare finală.

COLECTIV DE CERCETARE:

- I. Stanciu.

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- colaborare cu Claudia Radu (ICI BNS, UBB Cluj-Napoca).

PROIECTUL NR. 9: Cerc. șt. II Aurel Rustoiu, *Celții din Transilvania – cronologia și dinamica socială și etnică reflectată în analiza așezărilor și complexelor funerare din aria intra-carpatică.*

COORDONATOR: dr. A. Rustoiu

OBIECTIVE:

- Realizarea unui repertoriu cuprinzător al descoperirilor corespunzătoare orizontului celtic din Transilvania prin analiza critică a informațiilor edite și prin valorificarea celor inedite;
- Stabilirea cronologiei interne (relative și absolute) a orizontului celtic din Transilvania și corelarea acesteia la sistemele cronologice central-europene și nord-balcanice;
- Studierea dinamicii sociale și etnice a comunităților din Transilvania în funcție de evoluția internă a unor așezări și necropole reprezentative, precum și studierea comparativă a acestor fenomene pe micro- și macro-regiuni.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

- Până în anul 1989 cercetarea orizontului celtic din Transilvania a cunoscut o atenție redusă în comparație cu investigațiile consacrate epocii Regatului dac. Singurele contribuții notabile aparțin unor cercetători care au publicat în anii 1960-1970 o serie de descoperiri atribuite celților, în special funerare, printre aceștia numărându-se mai ales V. Zirra și I. H. Crișan, dar și M. Rusu sau K. Horedt. Lor li s-a adăugat ulterior I. Némethi a cărui activitate s-a concentrat în special în nordul Crișanei și în județul Satu Mare. În ultimele două decenii, studierea orizontului celtic a fost reluată cu mai mult entuziasm de către o serie de cercetători din Transilvania, cum sunt L. D. Vaida, S. Berecki sau I. V. Ferencz. Activând la muzee județene, aceștia și-au concentrat atenția asupra valorificării informațiilor arheologice din raza de competență a instituțiilor la care activează sau din zonele imediat limitrofe. Investigațiile lor au condus la re-evaluarea unor descoperiri vechi și la punerea în circulație a unor informații arheologice noi din diverse zone ale Transilvaniei.

- Cu toate acestea, până în prezent nu a fost realizat un repertoriu arheologic pentru Transilvania, cuprinzător și critic în ceea ce privește valoarea și corectitudinea informațiilor anterioare. De asemenea, nu au fost analizate în ansamblu principalele categorii de materiale arheologice, în măsură să ofere o evoluție cronologică internă a diverselor situri edite sau inedite ori o cronologie generală la scara întregii regiuni. În lipsa unui astfel de instrument nu se poate concepe o sinteză arheologică și istorică a orizontului celtic din Transilvania. De asemenea, nu pot fi deslușite mecanismele de

evoluție socială intra- și extra-comunitare sau interacțiunile dintre celții pătrunși în Transilvania și comunitățile autohtone. O astfel de abordare se înscrie pe direcția programului general de cercetare, „Contribuții la istoria Transilvaniei” promovat de Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca. De aceea, subiectul acestei teme de cercetare este util din perspectiva inițierii unei noi etape în investigarea orizontului celtic ca parte integrantă a evoluției istorice a Transilvaniei.

REZULTATE SCANTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

- Realizarea repertoriului analitic al descoperirilor din Transilvania, cuprinzând caracteristicile siturilor arheologice (așezări și descoperiri funerare; categorii și tipuri de materiale) va constitui un instrument util pentru abordarea unor probleme complexe vizând aspecte diverse de cultură și civilizație ale orizontului celtic din spațiul intra-carpatic.
- Pe baza acestui repertoriu va fi „construită” cronologia La Tène-ului timpuriu și mijlociu. De asemenea, va fi deslușită evoluția culturală și istorică a comunităților celtice din sec. IV-II a. Chr.
- În sfârșit, aceste date arheologice vor putea fi interpretate din perspectiva și cu metodologiile specifice antropologiei culturale, în vederea ilustrării evoluției sociale la nivelul comunităților celtice din Transilvania. Din această perspectivă, analiza modului de constituire și de transformare a identităților sociale și etnice în condițiile specifice din spațiul central-est-european va ocupa un rol important.
- Aceste direcții de investigare se înscriu pe linia cercetării culturii și civilizației celtice la nivel european și de aceea ele prezintă un grad de interes ridicat, atât pentru comunitatea științifică internă, cât și pentru cea internațională. Pe de altă parte, redactarea unei sinteze cu privire la orizontul celtic transilvănean ar umple un gol în literatura de specialitate, cu atât mai mult, cu cât, astfel de abordări au fost realizate pentru zonele învecinate (cum sunt Ungaria, Slovacia sau Cehia) cu care comunitățile în spațiul intra-carpatic au fost conexe istoric și cultural.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

- Rezultatele preliminare ale cercetării vor face obiectul unor studii științifice publicate în reviste de specialitate și volume colective. Analizele asupra unor situri arheologice vor fi valorificate în lucrări monografice. În sfârșit, rezultatele finale ale cercetării vor fi prezentate într-un volum de sinteză referitor la orizontul celtic din Transilvania.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR:

Termen de realizare: 2015-2022

- Etapa 1: 2015-2017. Realizarea repertoriului cuprinzând siturile arheologice aparținând orizontului celtic din Transilvania; interpretarea analitică a categoriilor de materiale: ceramica, obiecte de metal etc.; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.
- Etapa 2: 2018-2020. Elaborarea cronologiei relative și absolute a orizontului celtic din Transilvania; identificarea materialelor susceptibile de a face obiectul unor analize și

datări C14 și dendrocronologice; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare.

- Etapa 3: 2021-2022. Interpretarea din punct de vedere al antropologiei culturale a dinamicii sociale și a relațiilor intra- și inter-comunitare în spațiul transilvănean la nivelul cronologic corespunzător orizontului celtic; documentare metodologică și bibliografică; documentare de teren; realizarea unor comunicări științifice și publicarea unor studii preliminare; redactarea lucrării de sinteză privind orizontul celtic din Transilvania.

COLECTIV DE CERCETARE:

- Aurel Rustoiu

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE:

- Colaborările interne și internaționale necesare realizării proiectului (documentare bibliografică și arheologică, documentare metodologică, schimb de informații etc.) se vor derula cu instituții cu care există contacte și colaborări științifice anterioare. Printre acestea se numără:

- Muzeele județene și orașenești din Transilvania și Banat (Timișoara, Arad, Oradea, Alba Iulia, Aiud, Deva, Tg. Mureș, Bistrița, Năsăud, Carei, Cluj-Napoca, Sibiu etc.)

- Institutele de arheologie și departamentele de arheologie din universități din Ungaria, Austria, Slovacia, Serbia, Croatia, Slovenia, Germania (Nitra, Budapesta, Zagreb, Ljubljana, Mainz etc.)

Programul II: Cercetări arheologice de teren

- Lipsa ori inconstanța finanțării săpăturilor arheologice sistematice împiedică planificarea riguroasă a acestora.

- Cercetări arheologice sistematice planificate pentru a. 2015:

1. Proiectul: *Orașul roman Porolissum* (jud. Sălaj): C. Opreanu (coordonator); Vl. Lăzărescu, S. Cociș (membri în colectiv).
2. Proiectul: *Castrul roman Porolissum-„Pomet”* (jud. Sălaj): C. Opreanu (coordonator), Vl. Lăzărescu, S. Cociș (membri în colectiv). Colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
3. Proiectul: *Castrul roman de la Sutor* (jud. Sălaj): S. Cociș (coordonator), C. Opreanu, Vl. Lăzărescu (membri în colectiv). Colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
4. Proiectul: *Apulum – Mithreum III project*: A. Rustoiu (membru în colectiv). Colaborare cu Princeton University și Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
5. Proiectul „Jucu”. I. Stanciu (coordonator). Colaborare cu “Transylvania Bioarchaeology”.

6. Situl roman *Carnuntum* (Petronel, Austria): Cr. Găzdac, membru în colectiv.
Finanțare: Carnuntum Park.

Programul III: *Contribuții la istoria artei medievale și premoderne din Transilvania*

PROIECTUL NR. 1: *Enciclopedia picturii medievale și premoderne din Transilvania*

COORDONATOR: Prof. dr. Marius Porumb, membru al Academiei Române

OBIECTIVE:

- redactarea vocilor/articolelor *Enciclopediei picturii medievale și premoderne din Transilvania* pe baza listei de voci și a metodologiei de redactare stabilite anterior
- centralizarea materialului redactat deja, documentarea pe teren pentru aducerea la zi a situației existente
- dezvoltarea rețelei de colaborare la nivel național inițiate în etapa anterioară prin cointeresarea și a altor specialiști pe baza contribuției fiecăruia la bibliografia de specialitate și a domeniului personal de interes
- completarea arhivei de imagini existente (acoperind cca. 20 % din necesar) cu clișee fotografice noi și arhivă electronică pentru obiective ce lipsesc, precum și a infrastructurii pentru stocarea de imagini
- continuarea efortului de clarificare teoretică și metodologică prin întâlniri de lucru și în cadrul lucrărilor unui simpozion
- completarea arhivei de planșe explicative (relevee, secțiuni axonometrice, desfășurătoare iconografice, planuri, hărți etc.) legate de materialul redactat, pe baza principiilor și metodologiei stabilite anterior.

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR:

Bibliografia artei medievale românești, deși bogată, - cercetările în această direcție fiind începute încă în a doua jumătate a secolului trecut - resimte în privința dicționarelor și enciclopediilor o lipsă acută.

Dacă în ceea ce privește sintezele de artă medievală din România există mai multe lucrări remarcabile (V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959; ***, *Istoria artelor plastice în România I-II*, București 1968-1970; V. Drăguț, *Arta românească*, București, 1982 etc.) bibliografia istoriografiei de artă nu dispune de o enciclopedie exhaustivă a fenomenului artistic medieval și premodern. Cu toate meritele incontestabile, volumul publicat de V. Drăguț în 1976, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, este totuși modest ca informație, cuprinzând cca. 1300 voci, totalizând 330 pagini. Alte lucrări enciclopedice vizează doar terminologia generală a istoriei artei, fără a fi însă lucrări de anvergură sau cu specială privire asupra domeniului și problematicii vizate de proiectul propus.

Actualmente, cercetarea în domeniul istoriei artei din România îmbrățișează un evantai larg de orientări, mergând de la repertorierea brută și până la sinteze parțiale sau monografii pe probleme, dar este mult îngreunată de absența unei lucrări de anvergură în măsură să ofere, prompt, clar, concis, exhaustiv, informații privind artiști și centre artistice, monumente și situri de arhitectură, orientări stilistice, categorii de obiecte de artă, tehnici, materiale, terminologie, locuri de păstrare și conservare, exegeți, orientări metodologice etc. din domeniul artei medievale și premoderne.

REZULTATELE SCOTATE, DOZA DE INTERES A PROIECTULUI:

Enciclopedia reprezintă o lucrare exhaustivă, cuprinzând artiști și centre artistice, monumente și situri arhitecturale, orientări stilistice, tipuri iconografice, categorii de obiecte de artă, tehnici, materiale, terminologie, locuri de păstrare și conservare, exegeți, orientări metodologice etc. – conținând volumul complet al informației la zi și reflectând nivelul de cunoaștere din domeniul istoriei artei și a disciplinelor conexe din România. Considerarea materialului se face cu specială atenție pentru realitățile de pe teritoriul României, încercându-se evitarea suprapunerilor cu lucrările prestigioase din spațiul cultural-artistic european. Realizarea și editarea acesteia constituie un demers esențial pentru cultura românească, creându-se un instrument de lucru indispensabil pentru specialiști, cu valoare documentară și euristică și o lucrare de referință pentru publicul larg.

Enciclopedia artei medievale și premoderne din România, preconizată să apară în mai multe volume, va cuprinde în final peste 5.000 voci, autorii textelor fiind specialiști din întreaga țară.

REZULTATE PLANIFICATE PENTRU 2016:

Pentru anul 2016 s-a planificat redactarea a cca. 140 de voci și arhivarea a cca. 1000 imagini.

MODALITĂȚI DE VALORIFICARE A REZULTATELOR:

Rezultatele proiectului vor fi valorificate prin publicarea Enciclopediei, lucrare fundamentală a istoriei artei din România.

TERMEN PENTRU REALIZARE, PLANIFICAREA ETAPELOR:

- Ianuarie – august 2016: documentare în biblioteci și cercetare pe teren.
- Septembrie – noiembrie 2016: redactarea vocilor.

COLECTIVUL DE CERCETARE:

- Colectivul de cercetare pentru proiect este format din cercetători de la sectorul de istoria artei al Institutului: Acad. Marius Porumb, dr. Mihaela Sanda Salontai, dr. E. D. Preoteasa, dr. Ciprian Firea.

COLABORARI INTERNE SI EXTERNE:

Rețeaua de colaboratori din țară este formată din cca. 15 specialiști (de la Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu” din București, Muzeul Brukenthal Sibiu, Muzeul Țării Crișurilor, Muzeul Național al Bucovinei, Muzeul de Artă din Timișoara, etc.). Aceștia au un rol secundar în program, participând în funcție de timpul disponibil.

Contactul cu colaboratorii este realizat prin corespondență (email) și întâlniri în cadrul simpoziunelor naționale de istoria artei organizate de diferite instituții.

PROIECTUL NR. 2 : *Arhitecți și meșteri constructori din Transilvania între secolele XIII-XVI*

COORDONATOR: Dr. Mihaela Sanda Salontai, CSII.

OBIECTIVE: Tema vizează activitatea desfășurată pe șantierele din Transilvania, în intervalul secolelor XIII-XVI, de meșterii specializați în meseriile legate de arhitectură și construcții. Cercetarea va urmări aspecte legate de proiectare și execuție, contracte, rolul și importanța comanditarului, specialitățile implicate în realizarea edificiului, diviziunea muncii pe șantier, etapizarea lucrărilor și remunerarea lucrului, forme de organizare a meșterilor în asociații profesionale și religioase, reglementări orășenești pentru arhitectură și construcții. Pentru Transilvania, există o bază documentară relativ cuprinzătoare, alcătuită din informații din izvoare (documente, registre de socoteli ale orașelor) și mărturii epigrafice, care constituie un material documentar insuficient cercetat până în prezent. Cercetarea va cuprinde o fază de documentare constând în culegerea datelor referitoare la activitățile în construcții în perioada cuprinsă între secolele XIII-XVI, urmată de sistematizarea informațiilor culese și de prelucrarea lor în cadrul unui studiu structurat pe capitole, după cum urmează:

- I. Stadiul cercetării la nivel internațional și național (5 p.)
- II. Statutul socio-profesional al pietrarului în evul mediu (cca. 50 p.)
  - II.a. Probleme de terminologie
  - II.b. Specificul meseriei
  - II.c. Exercițarea meseriei
  - II.d. Grade de pregătire/calificare
  - II.e. Pietrari activi în Transilvania
- III. Contractarea și urmărirea lucrării (cca. 50 p.)
  - III.a. Studiu de caz: Johannes de Saint Dié
  - III.b. Remunerare
  - III.c. Organizarea șantierului
- IV. Categoriile de meșteri (70 p.)
  - IV.a. Pietrarii
  - IV.b. Zidarii
  - IV.c. Sculptorii
  - IV.d. Zugravii/Pictorii
  - IV.e. Dulgherii
  - IV.f. Mortaragii
  - IV.g. Geamgii/Vitrallieurii
  - IV.h. Tâmplarii
  - IV.i. Mâna de lucru necalificată

- V. Șantiere orășenești (60 p.)
  - V.a. Registre de socoteli: Sibiu, Bistrița
  - V.b. Biserica parohială
  - V.c. Fortificațiile
  - V.d. Alte edificii publice
  - V.e. Lucrările edilitare
- VI. Forme de organizare profesională (30 p.)
  - VI.a. Confreriile
  - VI.b. Breslele
- VII. Meșteri transilvăneni activi în Țara Românească și Moldova (10 p.)
- VIII. Concluzii (15 p.)

STADIUL ACTUAL AL CUNOȘTINȚELOR: În cercetarea arhitecturii medievale europene, cunoașterea celor care au contribuit la realizarea construcțiilor religioase, militare și civile reprezintă o preocupare care datează din secolul XIX. Pentru occidentul medieval, printre lucrările de pionierat se numără culegerea de texte publicată în două volume de Victor Mortet și Paul Deschamp, *Recueil de textes relatifs à l'histoire de l'architecture et à la condition des architectes en France au Moyen Âge*, Paris, 1911 (vol.I) și 1929 (vol.II), care a urmărit documentarea activităților din construcții, în special aspectele legate de condiția arhitecților medievali, a artiștilor și lucrătorilor de pe șantiere, precum și date despre tehnicile de construcție folosite la vremea respectivă. Printre lucrările speciale dedicate constructorilor medievali se numără: Ferdinand Janner, *Die Bauhütten des Deutschen Mittelalters*, Leipzig, 1876; Jean Gimpel, *Les bâtisseurs de cathédrales*, Éditions du Seuil, Paris, 1973 [*Constructorii goticului*, Editura Meridiane, București, 1981]; Roland Recht, *Sur le dessin d'architecture gothique* [Études d'art médiéval offerts à Louis Grodeczki, Paris, 1981]; Günther Binding, *Baubetrieb im Mittelalter*, Darmstadt, 1993; Idem, *Der früh- und hochmittelalterliche Bauherr als sapiens architectus*, Darmstadt, 1996; Günther Binding, Susanne Linscheid-Burdich, *Planen und bauen im frühen und hohen Mittelalter*, Darmstadt, 2002. Printre lucrările care tratează problema meșterilor constructori medievali din Transilvania se numără: W. Wenrich, *Künstlernamen aus siebenbürgisch-sächsischer Vergangenheit* (Arch. des Ver. f. Sb. Landeskunde, XXII, 1889); Victor Roth, *Geschichte des deutschen Kunstgewerbes in Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1908; Ștefan Pascu, *Meșteșugurile în Transilvania până în secolul XVI*, București, 1954; Samuel Goldenberg, *Clujul în sec. XVI*, București, 1958; Gheorghe Sebestyen, *Arhitectura Renașterii în Transilvania*, București, 1963; Balogh Jólán, *Kolozsvári Köfaragó Műhelyek XVI század*, Budapesta, 1985; Christoph Machat, *Zunftwesen und Baukunst Siebenbürgens im Mittelalter* (Zeitschrift f. Sb. Landeskunde, 72/IV, 1978).

REZULTATE SCONTATE, GRADUL DE INTERES AL PROIECTULUI: Acoperă un segment puțin cunoscut și cercetat al istoriei arhitecturii din România, completând

cunoștințele despre activitatea constructorilor din arealul central-est-european din evul mediu până la începuturile Renașterii.

MODALITATEA DE VALORIFICARE A REZULTATELOR: Publicare volum.

TERMEN DE REALIZARE; PLANIFICAREA ETAPELOR: Finalizare sf. anului 2018; planificarea etapelor: Cap. I&II – 2014; Cap. III – 2015; Cap. IV – 2016; Cap. V- 2017; Cap. VI&VIII-2018.

COLECTIV DE CERCETARE: Cercetător unic.

COLABORĂRI ÎN ȚARĂ ȘI STRĂINĂTATE: Consultant Prof. Em. Dr. Günther Binding (Institutul de Istoria Artei- Sectorul Istoria Arhitecturii, Universitatea din Köln).

DIRECTOR

Acad. Marius Porumb